

A FAMILIA E A NOVA POLITICA SOCIAL

Excma. Sra. Dña. Manuela López Besteiro
Conselleira de Familia, Muller e Xuventude

Durante as últimas décadas, a familia transformouse profundamente, o mesmo có conxunto da sociedade. Pero tan absurdo sería non recoñecer esta evolución, coherente coas circunstancias económicas e sociolóxicas da segunda metade do século xx, coma negarlle que a súa condición de estrutura social básica se mantén e se manterá no futuro. E isto é así porque a familia é algo máis ca un xeito concreto e conxuntural de organización social; é, en si mesma, unha sociedade natural, unha estrutura primaria apoiada en caracteres biolóxicos e conductuais das persoas.

Ademais, constitúe a mellor garantía de estabilidade, liberdade e o que poderíamos chamar "realización persoal".

A propia estabilidade da institución familiar contribúe positivamente, polo seu carácter preventivo e o seu apoio no momento da inte-

gración ou reinserción, a paliar problemas sociais de enorme complexidade. Quero dicir con isto que é comunmente aceptado o feito de que detrás de numerosos fracasos persoais, dende os escolares ás conductas delictivas ou antisociais, pasando pola propia incidencia da drogadicción ou fórmulas similares de "fuxidas" da realidade (por exemplo a atracción por parte de sectas) teñen a súa orixe en núcleos familiares inestables.

Temos tamén que lembra-la transcendencia que ten a evolución demográfica no deseño de calquera política social, e a relación que con ela garda a familia e a súa consideración. A propia viabilidade do conxunto do sistema de protección social esixe mante-la atención sobre a garantía da renovación xeracional. Quizais a política anti-natalista representa unha das máis inexcusables contradicións do chamado esta-

do de benestar a medio e longo prazo. Precisamente, por isto se impón que sexa unha das mais urxentes e enérxicas rectificacións, como xa recoñeceron outros países europeos (sirva o exemplo francés) para a que se fai necesaria a actuación horizontalmente coordinada de diversos sectores administrativos, dende os competentes en materia educativa ata os responsables da política fiscal. E polo reparto competencial imposto pola nosa vixente Constitución, o esforzo de coordinación debe ser tamén vertical entre a Administración Central e a Autonómica, no que vai ser unha seria loita contra o tempo.

As razóns expostas ata aquí xustifican sobradamente a existencia de programas dirixidos á familia, volviendo a convertela nun auténtico suxeito destinatario de programas e actuacións administrativas.

Pero non é suficiente con isto. Faise precisa unha verdadeira política familiar que protexa e promociione, que anticipe e oriente, que coordine e aporte solucións ós problemas máis agoniantes da familia. Máis aínda: que do mesmo xeito que a familia é a peza clave da sociedade, a política familiar se constituía no centro e

referencia do conxunto da política social.

Esta manifestación de prioridades e obxectivos implica redefinir boa parte das actuacións actuais, baseadas ou ben no individuo como suxeito de dereitos e prestacións, ou ben nos colectivos, como porcións sociais caracterizadas por algunha diferenza condicionante ou marxinalizante, ou ben nas asociacións e entidades, representantes recoñecidos deses colectivos. Propónse como alternativa a actuación multisectorial e coordinada, como esixe o novo suxeito dos programas sociais, a familia, que pola súa mesma idiosincracia acolle no seu seo toda a variedade de situacións e individuos que ofrece a sociedade en conxunto, e incorpora ademais valores e peculiaridades ata agora non contempladas.

Por outra banda, como non podía ser menos, esta renovación filosófica no tratamento dos problemas sociais que sufriu o redescubrimiento da familia, leva aparellada unha fonda reforma administrativa. Ten a primeira implicación de recoñecer públicamente á familia como unha nova área de actuacións, pero responde ademais á necesidade de medios humanos e técnicos ós que

os cidadáns poidan dirixirse, e que sexan capaces de xestionar novos programas que se deseñen neste campo. A estas cuestións, e dun xeito absolutamente innovador na Administración Pública española, ven dar resposta a creación dunha Consellería da Familia, Muller Xuventude, cunha Dirección Xeral da Familia no seu seo, no novo organigrama da Xunta de Galicia. Aínda que a definición dos programas e actuacións concretas precisan dunha fase de reflexión e dunha coordinación co resto das medidas da política social, a creación deste departamento supón unha clara aposta política e unha disposición dos medios humanos e materiais ós que antes me refería. Só con eles poderá atenderse con éxito ós distintos aspectos do redescuberto obxectivo dunha parte da política social: a promoción da protección da familia.

Este obxectivo xeral pode concretarse en tres, máis específicos:

1. A promoción dunha política integral de apoio ás familias, e a procura dunha maior autonomía e capacidade de resposta da propia familia.

2. A construción dun sistema integral mediante a consolidación

dunha serie integrada de recursos e servizos.

3. O fortalecemento do peso da familia no tecido social, no marco da construción dun país mellor, máis forte e equilibrado, e dunha sociedade máis libre e solidaria.

A POLÍTICA FAMILIAR EN RELACIÓN COS SERVIZOS SOCIAIS

Resulta evidente que a existencia desta nova liña de actuación presenta problemas de coordinación con outras xa incluídas na política social. Estes problemas poden resumirse en tres grupos:

- de índole material, máis urxente pola creación de novos departamentos administrativos, coma no caso da Consellería de Familia, Muller e Xuventude, o que supón unha reasignación dos medios dispoñibles.

- de índole competencial, xa que as actuacións concretas que veñen compoñe-la política familiar son fronteirizas con outras que desenvolven os servizos sociais, e esixen unha definición e un encaixe xurídico axeitado.

- de índole conceptual, xa que, a pesar de que se dirixa a unha institución arraigada e recoñecida, a política familiar non é en sí mesma coherente coas metodoloxías que a política social aplicou nos últimos anos, centrándose no individuo, nas asociacións de determinados colectivos ou mesmo en entidades de iniciativa social. Imponse tamén aquí un esforzo de definición de criterios, métodos e medidas.

En canto á primeira cuestión, á separación material con outros departamentos competentes en materia de servicios sociais, o principio de autonomía autoorganizativa despexa calquera dúbida ó respecto. O feito da novidade que certamente representa un departamento dedicado especificamente á familia, e que non teña precedentes próximos no tempo ou no espacio, só ven demostrar unha vontade política de resalta-la importancia da institución familiar e de actuar na súa promoción e protección. Esta decisión parece especialmente oportuna, por coincidir practicamente coa declaración do ano 1994 como Ano Internacional da Familia polas Nacións Unidas, e polo recoñecemento que a familia volverte, afortunadamente, como peza estabilizadora do tecido social é, por

consequente, da política social considerada no seu conxunto. Esta separación material non pode eximir da necesidade de coordinación das novas estruturas resultantes, no caso galego as Consellerías de Sanidade e Servicios Sociais, coa xa referida Consellería de Familia, Muller e Xuventude. Pero isto non debe supoñer ningún atranco á eficacia das actuacións. De feito, pola súa propia natureza, os servicios sociais sempre se viron forzados a coordinalas súas medidas e prestacións con departamentos competentes en materias limítrofes, como por exemplo a educación, o traballo, a seguridade social, ou mesmo a saúde. Tampouco debemos esquecer que a existencia dun departamento dedicado especificamente á familia ten continuidade no dereito comparado actual, coma no caso do Ministerio alemán da Familia e as Persoas de Idade Avanzada.

Polo que atangue ó deslinde competencial, que tampouco se limita exclusivamente, pero si dun xeito principal, ás relacións entre familia e servicios sociais, temos que facer referencia ó artigo 148. 20^a da Constitución Española, xunto co artigo 27 do Estatuto de Autonomía de Galicia, que atribúe a competencia á

Comunidade Autónoma no amplo concepto da asistencia social. Por outra banda, a Lei 4/1993, do 14 de abril, de servizos sociais, no seu artigo 12, define como servizos sociais de atención especializada na área da familia, infancia e mocidade aqueles que atenden as necesidades sociais específicas deste sector de poboación.

Este último artigo xa parece introducir unha certa especialidade, pola razón de que fundamenta as competencias concretas do novo departamento e permite o deslinde racional e xurídico respecto dos demais servizos sociais.

Vemos que, aínda sen excluír outros contidos que tamén poden coincidir no seo da familia, como sería a existencia dalgunha persoa minusválida ou de membros pertencentes á terceira idade, alomenos hai tres ámbitos de actuación que pola súa indisolubilidade e polo seu carácter netamente complementario poden e ata deben ter un tratamento diferenciado: a familia como conxunto, a infancia e a mocidade.

Pero este "tratamento diferenciado" ten recoñecemento en moitos outros textos de distinta natureza

xurídica. Serven todos eles non só para xustificalo illamento dunha parte da política social, precisamente a que se refire á familia como unidade básica da sociedade, senón para demostrar que o seu recoñecemento está suficientemente concretado dende o punto de vista conceptual, e internacionalmente estendido. Citamos como exemplo a declaración sobre o progreso e desenvolvemento no ámbito social, aprobada en decembro de 1969 pola Asamblea Xeral das Nacións Unidas. Respecto desta declaración, xa na terceira parte do citado documento, no apartado sobre medios e métodos, no artigo 22, propónse:

a) Establecemento e coordinación de políticas e medidas destinadas a reforza-las funcións esenciais da familia como unidade básica da sociedade.

b) A formulación e o establecemento, segundo sexa necesario, de programas en materia de poboación, dentro do marco das políticas demográficas nacionais e como parte dos servizos médicos de asistencia social, incluídas a educación, a formación profesional e a provisión ás familias de coñecementos e medidas necesarias para que poidan exercer-lo

seu dereito a determinar de forma libre o número e a frecuencia dos seus fillos.

c) A creación de servizos de puericultura axeitados ó interese dos nenos e dos pais que traballan.

Ainda que poderíamos engadir outros documentos con referencias expresas á familia, como a Declaración Universal dos Dereitos Humanos, ou os Pactos Internacionais de Dereitos Humanos, máis próxima ca ningún é a nosa propia Constitución de 1978, singularmente clara no seu artigo 39:

1. Os poderes públicos aseguran a protección social, económica e xurídica da familia.

2. Os poderes públicos aseguran, tamén, a protección integral dos fillos, iguais estes perante a lei con independencia da súa filiación, e a das nais, calquera que sexa o seu estado civil. A lei posibilitará a investigación da paternidade.

3. Os pais deben prestar asistencia de todo tipo ós fillos tidos dentro ou fora do matrimonio, durante a súa minoría de idade e nos demais casos en que legalmente proceda.

4. Os nenos gozarán da protección prevista nos acordos internacionais que miran polos seus dereitos.

Non parece que poida dubidarse da singularidade da protección á familia, e, o que nos interesa especialmente ós efectos de delimitación competencial, da coincidencia en recoñecer xunto con ésta a protección da infancia e a mocidade.

Precisamente esta complementariedade entre o que pode chamarse a promoción integral da familia no seu conxunto e a protección específica da infancia e da mocidade, constitúe o contido básico do que entendemos por política familiar. Sen embargo, hai medidas e actuacións especialmente próximas a estas tres áreas: como calquera política demográfica, a mesma promoción da igualdade de homes e mulleres ou a definición dunhas liñas de promoción de emprego dirixidas á incorporación das mulleres ou dos xoves ó mercado laboral. Todas xuntas configurarían un concepto máis amplo de política familiar, xirando ó redor da mesma institución e reclamando, pola súa especificidade, un tratamento administrativo diferenciado do resto dos servizos sociais. Esta é a fórmula escollida en Galicia,

e, como vimos, axústase a un criterio internacional e constitucionalmente respaldado.

Referíamonos igualmente á necesidade dun esforzo de definición conceptual, o que implica tamén as actuacións e programas concretos que configurarán de aquí en diante a política familiar. Ademais do que xa se deriva dos textos anteriormente recollidos e das referencias que se fixeron ós obxectivos específicos, parece conveniente reflectir sucintamente os criterios e as medidas de actuación.

CRITERIOS DE ACTUACIÓN

Son os que van rexer en 85 programas e medidas concretas dirixidas ás familias, dos que, aínda seu pretensión de exhaustividade, podemos enumera-los seguintes:

- *Universalidade*: Xa que pretendemos dirixirnos a tódalas formas de familia, facilitando o seu acceso ós diferentes recursos que posibiliten o seu apoio.

- *Corresponsabilidade*: Baseada na reciprocidade necesaria para acadar un beneficio mutuo e positivo,

entre a sociedade e a familia, entre as institucións e a familia.

- *Participación e integración social*: A familia debe ser considerada en todo momento como suxeito activo, protagonista do seu desenvolvemento e da súa propia integración na comunidade da que forma parte.

- *Descentralización e desconcentración*: O despregue dos recursos e a execución das políticas sobre a familia débense producir de acordo cuns criterios de proximidade ó cidadán e de competencia das respectivas institucións, sexán públicas ou privadas.

- *Optimización da rendibilidade económico-social dos recursos*: O investimento dos recursos públicos en materia de familia rexeranse polo criterio da optimización do custo na súa aplicación, ou ben a de xustificar a inversión efectuada polos resultados obtidos.

- *Dinamización comunitaria*: Conseguir-lo máximo desenvolvemento comunitario en tódolos niveis sectoriais (cultura, deportes, asociaciónismo, etc.) será un compoñente básico no deseño e aplicación de calquera medida sobre a familia.

MEDIDAS DE ACTUACIÓN

Tampouco cabe ter aquí pretensións de exhaustividade, pero si convén deixar claro que a propia natureza da familia obriga a actuar dun xeito integral sobre as súas necesidades. Con esta filosofía, parécenos preciso reclamar das Administracións ou Departamentos competentes en cada caso unha atención especial nos eidos da vivenda, a educación, a saúde, o traballo, a cultura e o lecer, sen prexuízo doutras actuacións específicas, como pode se-lo apoio a familias en situación de risco social ou a prevención dos malos tratos ós nenos.

En todo caso, a definición concreta das accións sería xa obxecto doutro traballo, froito precisamente das reflexións e a filosofía que foron expostos ata aquí. Pero non cabe dúbida que estas propostas, no seu conxunto, incluíndo as novidades administrativas ás que se fixo referencia, constitúen un cambio importante na configuración da política social: a recuperación da familia como suxeito destinatario de actuacións e programas especiais, e o seu recoñecemento como estrutura social básica. Noutras verbas, o nacemento dunha verdadeira “política da familia”, con especificidade e autonomía dentro do que forzosamente será en diante unha nova política social.

A familia de Luís Seoane en Bos Aires, no ano 1916, pouco antes de regresar a Galicia. Luís Seoane de pé, á beira do pai.